

Un informe de lectura de Jaume Riera i Sans sobre un procés medieval inquisitorial de l'any 1405, conservat a l'Arxiu Diocesà de Barcelona

A reading report by Jaume Riera i Sans on a medieval inquisitorial process from the year 1405, preserved in the Diocesan Archives of Barcelona

PEP VILA
Pepvilamedinya@hotmail.com

Institut d'Estudis Gironins

Resum: A la primavera de l'any 2014 vaig demanar a l'amic Jaume Riera i Sans, arxiver i historiador, si podia donar una ullada crítica a un procés inquisitorial de l'Arxiu Diocesà de Barcelona. Heus aquí el seu informe de lectura detallat, carregat de digressions i de sàvies consideracions. Donada la seva significació, tenia la convicció que, més aviat que tard, aquest text s'acabaria transcrivint, acompanyat d'un bon estudi. Ell no va tenir temps de posar-s'hi.

Paraules clau: Jaume Riera i Sans, procés de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, Bernat de Puig, any 1405, ms. núm 80.

Abstract: In the spring of 2014, I asked my friend Jaume Riera i Sans, archivist and historian, if he could take a critical look at an inquisitorial process from the Diocesan Archive of Barcelona. Here we offer his detailed reading report, full of digressions and wise considerations. Given the significance of the text, I was convinced that, sooner than later, this text would end up being transcribed, accompanied by a good study. He didn't have the time to do it.

Keywords: Jaume Riera i Sans, process from the Diocesan Archive of Barcelona, Bernat de Puig, year 1405, manuscript number 80.

DATA PRESENTACIÓ: 30/09/2022 ACCEPTACIÓ: 10/10/2022 · PUBLICACIÓ: 29/12/2022

Pep Vila. Un informe de lectura de Jaume Riera i Sans sobre un procés medieval inquisitorial de l'any 1405, conservat a l'Arxiu Diocesà de Barcelona

Vaig tractar en diverses ocasions Jaume Riera i Sans (Sant Feliu de Llobregat 1941 – Tarragona, 2018) filòleg, traductor i arxiver. Quan visitava l'Arxiu de la Corona d'Aragó a Barcelona, si tenia la porta oberta del despatx, l'anava a saludar. També, algunes vegades, ens havíem vist quan venia a Girona a consultar papers sobre els jueus, tema sobre el qual va publicar diverses obres. Sovint hi era convidat, pel Patronat del Call, a fer conferències sobre un tema que dominava com pocs. Ara recordo el seu llibre: *Els jueus de Girona i la seva organització (segles XII-XV)* (Riera, 2012). A voltes quan treballava als arxius gironins, suggeria als responsables del lloc que esmenessin la descripció de més d'un lligall que considerava imprecís o poc ajustat al seu contingut.

En més d'una trobada l'hi havia comentat detalls del seu llibre *Sodomites catalans. Història i vida (segles XIII-XVIII)* (Riera 2014a). En una ocasió li vaig facilitar informació de botxins que havien exercit al Rosselló, una altre de les seves dèries sobre els quals llavors en preparava un article: *Saig, morrodevaques, botxí* (Riera 2014b). Fins i tot vaig aconseguir que ens lliurés un treball per figurar en un volum dels *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Riera: 2014c).

En un dia i mes de l'any 2014, que ara no puc precisar, li vaig demanar si, quan tingués temps i lleure, podia anar a l'Arxiu Diocesà de Barcelona a donar un cop d'ull al contingut del procés número 80: «(a. 1405). Epígraf: “Inquisició feta contra Bernardus de Puig, presbiterum. Beneficiatum in ecclesia Sancti Justi Barchene., racione... [il·legible]”. Papers amb cobles i figures deshonestes i tractes carnals amb una monja. Llibre 15x22 cms. 48 folis. Sense foliar» (DD. AA: 1984, 197).

Anteriorment ja m'havia mirat aquest manuscrit, però no tinc prou coneixements ni de paleografia ni d'altres temes per tirar-lo endavant i no me'n podia sortir. Al cap d'unes setmanes vaig rebre un correu electrònic amb la seva precisa i extensa nota de lectura. Qui millor que ell, que ens va descobrir i publicar aquell clàssic bord: *El cavaller i l'alcajota* (Club Editor, 1973). Si ara publico aquest correu que vaig esborrar, però que conservava arxivat, amb l'informe de lectura, és per veure si algú s'anima a transcrivir-lo, estudiar-lo, difondre'l.

Com anireu a llegir, és una peça important del nostre món medieval. Expliquen que quan l'historiador Joaquim Miret i Sans (Barcelona, 1858-1919) va publicar *Sempre han tingut bec les oques* (Barcelona, 1905-1906) se li van tancar les portes dels arxius pels temes escandalosos que hi tractava. Ara són ben obertes a tothom a l'espera que algú els freqüenti i en tregui profit. Gairebé és un miracle que aquest text, encara que deturpat, sense els dibuixos, s'hagi conservat fins el dia d'avui. Si en Jaume hagués viscut més anys, potser l'hauria editat. Em consta que li va agradar perquè conservava un aire novel·lesc, tot i el seu verisme, era una peça d'arxiu interessant i ben travada, escrita amb un gran dinamisme, desconeguda del gran públic.

Pep Vila. Un informe de lectura de Jaume Riera i Sans sobre un procés medieval inquisitorial de l'any 1405, conservat a l'Arxiu Diocesà de Barcelona

Correu electrònic enviat l'octubre/novembre? de 2014

«Dimecres vaig ser a Girona i vaig recollir la bossa amb els llibres i la carta que havies deixat per a mi al Museu d'Història dels jueus. Gràcies per tot.

Aquest matí he anat a l'Arxiu Diocesà a examinar el procés núm. 80 que m'indicaves.

És un procés en foli menor, de 38 folis, uns quants dels quals són en blanc. Les seves dates extremes són el 26.01.1405 i el 26.03.1405. No té conclusió. El títol original és «Inquisicio facta contra Bernardum dez Puig, presbiterum, beneficiatum in ecclesia Sancti Justi Barchinone, racione aliquarum scripturarum».

Per entendre'l cal pressuposar coses que el contingut permet deduir però no expressa clarament. L'acusat és un prevere, sense edat, que és a la presó del bisbe per haver tingut tracte carnal amb una monja del monestir de Sant Pere de les Puel·les i haver-la deixat prenyada. El diumenge 25 de gener, estant a la presó, el prevere va voler fer arribar a mans de la monja, de qui estava enamorat, un paquet lligat i segellat que contenia dos dibuixos d'una dona nua, un quadern amb cobles, unes cartes, i una capseta de coure amb dos amulets. Un altre pres havia de lliurar-lo a un conegut seu, que el visitava a la presó, per fer-lo arribar (no es diu com) a la seva destinació. L'escarceller va descobrir el paquet que s'intentava treure, i el va intervenir.

El procés fou obert l'endemà, dilluns, per esbrinar l'autor de les cobles, de les cartes i la destinació dels amulets (que sembla que havien de servir per fer afollar la monja del seu prenyat). Cal advertir que els testimonis declaren, en una segona ronda d'interrogatoris, que el prevere va quedar consternat quan va saber que el paquet havia estat intervingut, i intentà posar-se d'acord amb els que havien pres part en l'afer per declarar de manera que ell quedés exculpat. Cal llegir amb prevenció, doncs, les primeres declaracions.

El procés comença anunciant que es pren declaració a l'escarceller del palau episcopal, però és en blanc. Tres folis en blanc. No se sap, doncs, com entrà en sospites i com intervingué el paquet.

El mateix dilluns són cridats a declarar els presos intervinents en l'intent de treure el paquet de la presó. El primer és Jaume Citjar menor, carnisser. Diu que l'hi va donar el prevere i que el destinava al seu procurador judicial.

El segon declarant és el mateix prevere. Diu que el plec de paper contenia «cobles de la Verge Maria e I altre qüern», aquest amb fórmules o, com diu ell, «speriments», i –forçat a declarar–, afegeix que també hi havia una cèdula «en la qual havia pintades dues imatges de fembra nue e prenys», més una cançó escrita per ell (en to festiu, pel que es dedueix), que glossava a la introducció (furtiva?) d'un tal Pericó Fontestar a la cambra d'una monja del monestir de Sant Pere. El jutge li va demanar que expliqui els versos, però no hi són copiats. Acaba confessant que també hi havia cartes privades però –naturalment–, diu que no sap de qui eren. I confessa que també hi havia l'estoig amb els amulets.

Pep Vila. Un informe de lectura de Jaume Riera i Sans sobre un procés medieval inquisitorial de l'any 1405, conservat a l'Arxiu Diocesà de Barcelona

El mateix dia es pren declaració a un altre pres, Antoni Flor. Diu que ell estava tranquil escoltant una lectura de les Històries Troianes. Diu que els dos conjurs comencen amb les paraules «Mossèn Guerau de Cervelló etc.».

L'endemà es pren declaració a Joan des Vall alias Lança, corredor convers de Barcelona, també pres. En descàrrec de la seva consciència, explica l'acord que es prengué de declarar de manera que no en resultessin represàlies, però que ell vol atènyer-se a la veracitat i conta com va anar. L'inductor i el responsable de tot era el prevere.

Lògicament, es torna a prendre declaració a Antoni Flor, i després al prevere, amb el sol intent d'escatir el veritable responsable de tot el contingut.

Divendres 6 de març (al cap de setmanes), hi ha consignada la demanda del procurador de l'acusat per publicar l'enquesta. No es publica, sinó que s'ajorna.

El dijous 26 de març comença una altra cosa: l'interrogatori personal del bisbe a l'acusat, no sobre el paquet o les seves relacions amb la monja, que es donen per sabudes, sinó sobre una carta (no es veu si del paquet o no). El prevere confessa que és escrita de madona Constança Sabater, monja de Sant Pere. El bisbe interpreta que ella li comunica, veladament, que és prenys. El prevere confessa que no dubta que ho està d'ell. Es parla aleshores d'arsènic que el prevere havia comprat i fet arribar a la monja. El bisbe sospita que era per fer-la afollar. I ací s'interromp el procés, amb sis folis encara en blanc.

Hi ha dues petites cèdules soltes, de mà del procurador, de pur tràmit. No hi ha les cobles, ni les cartes, ni res més.

Ara acabo jo amb una demanda. A la pàgina 294 del volum que m'has fet arribar, hi ha la reproducció d'un manuscrit. El peu diu que és el manuscrit de la Biblioteca de Catalunya, de final del segle XV, que conté les cartes de batalla que es publiquen a l'article.¹ El peu de il·lustració de la pàgina que assenyalava era incorrecte. Tinc molt d'interès a saber on es guarda aquest manuscrit.

Disposa de Jaume Riera»

Vaig facilitar a en Jaume Riera el correu electrònic del seu autor, però no sé si s'hi si va posar en contacte.

¹Es tracta de l'article que Josep Brugada i Gutiérrez-Ravé (2014: 211-294) va publicar en aquest mateix volum dels *Annals* on en Jaume hi tenia la seva contribució. El peu de il·lustració de la pàgina 294 era incorrecte. A 30 de setembre de 2022, l'autor de l'article em fa saber que la il·lustració correspon al ms. 720, f. 14, miscel·lani, de la Biblioteca de Catalunya.

Pep Vila. Un informe de lectura de Jaume Riera i Sans sobre un procés medieval inquisitorial de l'any 1405, conservat a l'Arxiu Diocesà de Barcelona

Bibliografia

- Brugada i Gutiérrez-Rave (2014) J. «Cartes de desafiament entre mossèn Joan Terrades de Salelles i Galceran Scales i Pere Uguet Scales (1498-1500)», dins Vila, P. / Soler, N. (eds.) *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 55, p. 211-294.
- DD. AA. (1984) *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, p. 197.
- Miret i Sans, J. (1905-1906) *Sempre han tingut bec les oques*, Barcelona, Imp. F. Badia.
- Riera i Sans, J. (1973) *El cavaller i l'alcajota*, Barcelona, Club Editor.
- Riera i Sans, J. (2012) *Els jueus de Girona i la seva organització (segles XII-XV)*, Girona, Patronat del Call de Girona.
- Riera i Sans, J. (2014a) *Sodomites catalans. Història i vida (segles XIII-XVIII)*, Barcelona, Editorial Base.
- Riera i Sans, J. (2014b) «Saig, morrodevaques, botxí», *Recerques*, 68, pp. 7-27; n. 78.
- Riera i Sans, J. (2014c) «Santa Bàrbara de Pruneres i la seva col·lecció d'almoïnes», dins Vila, P. / Soler, N. (eds.) *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 55, p. 103-158.